

KIRAZ TARİHİ

Türk toplulukları Anadolu'da çeşitli ırklara mensup, Müslüman olmayan ve kısmen köylü, kısmen de şehirli bir halk buldu. Türk yöneticiler, bu Müslüman olmayan çiftçileri de koruması altına alıyordu ama yine de köylü nüfus savaş ve anarşi yıllarında iyice azalmaya başlamıştı Türkmen beyleri, akın akın Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenlerin talanından yerli halkı korumak hem de yeni köyler kurulmasını sağlamak üzere onları yerleşik düzene geçirmeye başladılar. Çünkü, Anadolu'ya gelen Türkler arasında Orta Asya'da çok eskiden beri köy hayatına, hatta şehir hayatına geçmiş her türlü halk bulunuyordu. Böylece, bunlar yeni geldikleri yerlerde de aynı hayat şartlarını devam ettirmek istiyorlardı.

Anadolu'ya yerleştirilen Türk toplulukları, yerleştirildikleri yerlerde kendi isimleri ile köyler kuruyorlar, daha önce yaşadıkları bölgelerdeki bazı dağ, köy, nehir adlarını yeni yerleşim yerlerine veriyorlardı.

Keles/Kiraz yöresine yerleşen Türkler; çoğunlukla Oğuz Türklerinin Bozok kolunun Avşar boyuna bağlı aşiretlere, çok azı da Üçok kolunun Salur boyuna bağlı aşiretlere mensuptur. Anadolu'daki Oğuz Boylarının dağılımına baktığımızda, Avşar boyunun; Manisa, Antalya, Bursa, Kütahya ve Aydın yöresinde de yoğun olarak yerleştiklerini görüyoruz. Osmanlı Devleti döneminde de İzmir Sancağı'nın tamamı gibi, Keles/Kiraz yöresi, Aydın Eyaleti'ne bağlı idi. 20 Ocak 1921 tarihinde T.B.M.M. kararı ile müstakil İzmir Vilayeti kurulmuş, Keles de bu ilin Ödemiş kazasına bağlı bir nahiye olarak, 1948 yılında Kiraz adı ile ilçe oluncaya kadar devam etmiştir.

Kiraz'ın köylerinin isimlerinden bazılarını dikkatle incelediğimizde, görülmüştür ki bu isimlerden 5 tanesi; Türk boylarından Avşar boyuna ve 1 tanesi de Salur boyuna bağlı aşiret isimlerini taşımaktadır. Bunlar aşağıda verilmiştir.

<u>Boy Adı</u>	<u>Aşiret Adı</u>	<u>Köy Adı</u>
Bozoklar-Avşar	Cerit	Ceritler
	Haliller	Haliller
	Çatak/Çıtak	Çatak
	Solaklar	Solaklar
	Akkeçili	Akkeçili
Üçoklar-Salur	Karaman	Karaman

Not: Bu kitap içerisinde Kiraz'dan bahsedilirken; 1948 yılında ilçe olarak Kiraz adını alıncaya kadar süren tarihî dönem anlatılırken, Keles/Kiraz isimleri birlikte kullanılacaktır.

ANTİK ÇAĞDA KELES/KIRAZ YÖRESİ (M.Ö.3500-M.S.375)

Küçük Menderes Havzasında (Yani Keles/Kiraz yöresinde de) insanlık kültürü M.Ö.6500 ya da 6000'li yıllarda Erken Neolitik Dönemde başladığı anlaşılmaktadır. Burada Ön-Türkler tarafından oluşturulan küçük beyliklerin, "Assuwa Konfederasyonu"nu meydana getirdikleri de son araştırmaların ışığında iddia edilmektedir. Bu havzadaki Limontepe Höyüğü, Hacılar Höyüğü, Muğla mağara resimleri üçgeninin yaklaşık orta kesiminde, şu anda İzmir'e bağlı Kiraz, Beydağ, Ödemiş ilçeleri de yer almaktadır.

Yukarı Küçük Menderes Havzası doğusunda Kelbianon ovasındaki halkın Antik Çağda en büyük yerleşim yeri Koloe (Kiraz) idi.

Ön-Türklerin ölümlerini gömdükleri Kurganlardan (Kişisel Mezarlar); Keles/Kiraz, Beydağ ve Ödemiş yöresinde yüzlerce bulunmaktadır. İtalya'ya (M.Ö.XIII.yy) göçmüş olan Türk asıllı Etrüskler de ölümlerini Kurganlara gömmüşlerdir.

Keles/Kiraz yöresi Antik Çağ'da sırasıyla; Hitit egemenliğinde 600 yıl, İon egemenliğinde 700 yıl, Frigya egemenliğinde 500 yıl, Lidya egemenliğinde 160 yıl, Pers egemenliğinde 212 yıl, Makedon Krallığı egemenliğinde 77 yıl, Suriye Krallığı egemenliğinde 100 yıl, Bergama Krallığı egemenliğinde 55 yıl, Roma İmparatorluğu egemenliğinde 215 yıl, Bizans İmparatorluğu egemenliğinde 913 yıl, Ceneviz egemenliğinde 5 yıl, Selçuklu hâkimiyetinde 237 yıl, Sasa Bey hâkimiyetinde 2 yıl, Aydınolu Beyliği hâkimiyetinde 116 yıl, Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde 497 yıl ve 86 yıldır da Türkiye Cumhuriyeti egemenliğindedir.

Hitit Dönemi (M.Ö.2000-M.Ö.1200)

İon Dönemi (M.Ö.1300-M.Ö.600)

Frigya Dönemi (M.Ö.1200- M.Ö.700)

Lidya Dönemi (M.Ö.700-M.Ö.540/546)

Pers Dönemi (M.Ö.540/546-M.Ö.334)

Helenistik Dönem (Makedon Kralı Büyük İskender Dönemi (M.Ö. 334- M.Ö. 282)

Suriye (Seleukos) Krallığı Dönemi (M.Ö.281-M.Ö.180)

Bergama Krallığı Dönemi (M.Ö.188-M.Ö.133)

Roma İmparatorluğu Dönemi (M.Ö.129-M.S.395) :M.Ö.129 yılında Romalılar'ın eline geçen (İzmir M.Ö.190 yılında Roma egemenliğine girmiştir) ve 524 yıl Roma egemenliğinde kalan Keles/Kiraz yöresinde, bugün olduğu gibi, Antik Çağda da anayollardan uzak bir konumda olması sebebiyle yaşanan ilkel kabile hayatı, Roma döneminde de devam etti. M.S.2. yüzyılın sonlarında, bütün Anadolu'da, şehirleşme hareketleri başladıysa da Kilbis vadisini yukarı kesimleri, yani Keles/Kiraz ve çevresinde, hâlâ eski kabile düzeni devam ediyordu. Ancak, bu tarihlerden sonra, Koloe/Kolose'nin (Keles/Kiraz) ve sonra da cıva madenleriyle ünlü Palaiapolis'in (Beydağ) birer kent olarak ortaya çıkmasıyla, kentleşmenin başladığı anlaşılıyor.

Kadın Deresi, Bozdağ'ın güneyinden doğar, Dokuzlar, Çatak, Yeşildere, Saçlı ve Karabağ köylerinden geçerek diğer derelerin de katılımıyla Küçük Menderes'i oluşturur. İşte Kadın Deresi'nin antik adı Kelbos/Kilbos idi. Bu derenin de aktığı Küçük Menderes'in suladığı Keles/Kiraz ovası tarihte Kelbia, Kelbianon, Kilbianon olarak adlandırıldı; Kelbos/Kelebos/Kilbos/Kilbia olarak da telaffuz edildi. Kadın Deresi'ne verilen Kelbos adının; Kela isminden türetildiğini, Kela'nın "Güzel geçit" anlamına geldiğini ve bunun sonuna da yer anlamına gelen "-assa " eki getirilerek, Kelassa "Güzel geçitteki yerleşim yeri" olarak kullanıldığını da iddia eden tarihçiler vardır.

Bizans İmparatorluğu Dönemi (395-1308): M.S.395 yılında Roma İmparatorluğu; Doğu ve Batı Roma (Bizans) olmak üzere ikiye ayrılınca, Keles/Kiraz yöresi Bizans'ın egemenliğine girdi ve 913 yıl kaldı. Romalılar zamanında gelişen Koloe (Keles/Kiraz), hemen güneyindeki komşusu Palaiapolis (Beydağ) ile birlikte "Kilbianoi" adıyla ortak sikke bastırmıştı. Koloe kenti, bugünkü Kiraz'ın bulunduğu yerde değil, onun 2 km. kuzey-batısındaki Hisar Köyü'nde idi. Hisar'da görülebilen tek tarihî eser, gösterişli bir ortaçağ Kalesi'dir.

Ceneviz Dönemi. Cenevizliler, 1071-1078 yılları arasında Bizans İmparatoru olan Mikhail VII (1059-1078)'ye yaptıkları yardımların karşılığında, İzmir limanı ve çevresinde geniş imtiyazlar elde ettiler. Keles/Kiraz yöresi, 5 yıl kadar da denizci Ceneviz egemenliğinde kalmış, sonra yine Bizans hâkimiyetine girmiştir.

TÜRKLER ZAMANINDA KELES/KIRAZ

Anadolu'ya İlk Türk Girişleri (M.Ö.3000-M.S.377)

Anadolu'daki Türk varlığı Hititlerle başlamıştır. M.Ö.3000 yıllarında Kuzey Kafkasya üzerinden küçük gruplar halinde Anadolu'ya giren Türk asıllı Hititler, Anadolu'nun ilk Türk sâkinleridir.

Anadolu'ya İkinci Türk Girişleri (378-1070)

Anadolu'ya bu dönemdeki ilk Türk girişini, Batı Hun Türkleri tarafından 378 yılında Karadeniz'in kuzeyinden inerek gerçekleştirmiştir. Tuna boyunu geçen Hunlar, Batı Roma ve Bizans (Doğu Roma) İmparatorluklarının topraklarını istilaya başlamışlar ve Trakya ile Kafkasya üzerinden, 395-398 yılları arasında Anadolu'ya girmişlerdir. Anadolu'ya ikinci giriş 508-516 yılları arasında; Hunlara tabi olarak yaşayan, Sabir Türkleri tarafından yapılmıştır. Anadolu'ya üçüncü Türk girişi, 7.yüzyıldan itibaren doğudan batıya doğru Müslüman Türkler gerçekleştirmiştir. Özellikle Abbasiler devrinde (750-1258); Türkistan ve Horasan'dan Anadolu'ya getirilerek, Bizans'a karşı gazalara katılanların arasında çok sayıda Türk vardı.

Selçuklular Dönemi (1071-1308)

Anadolu'ya dördüncü ve kalıcı en son Türk girişi, 1071 yılında Malazgirt Zaferi'nden sınıra olmuş ve Anadolu kapıları yeniden ve ebediyen Türklere açılmıştır. 1077 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Beyin kurduğu Anadolu Selçuklu (Türkiye Selçukluları)Devleti (1075-1086) ile batısı ve doğusuyla bütün Anadolu Türk hâkimiyetine girdi ve Türk yurdu oldu. 1081 yılında İzmir ve çevresi, Bizans kaynaklarının verdiği bilgiye göre Çaka Bey tarafından fethedilmiştir.

İzmir ve çevresinde Çaka (İzmir, 1078-1093) ve Tanrıverdi (Efes, 1078-1093) Beyler iki ayrı bağımsız beylik kurarak 15-17 yıl bu bölgeye hâkim olmuşlardır.1093 sonrasında, Bizans kuvvetlerine direnemeyen bu Türk aşiretleri, İç Ege'ye doğru çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. 1098 ilkbaharında Jean Doucas (Dukas) komutasındaki Bizans Ordusu, içine Kilbianos'un da girdiği Küçük Menderes Havzasını yeniden ele geçirmiştir.

Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler, Boğazlara ve Ege Adalarına kadar dayanmışlardır. 1108'de Sultan Şahinşah Kapadokya Emiri Hasan'ı 20.000 kişilik ordu ile yeniden Lidya bölgesine gönderdi. Alaçehir'e gelince birliklerini iki kola ayırarak, birini Küçük menderes Havzasına, diğerini de Gediz Havzasına Bergama üzerine gönderdi. Bizans Generali Eumathius Philocales, Küçük Menderes vadisinden İzmir'e gitmekte olan Anadolu Selçuklu ordusunu yenildi, askerlerden hayli nehirde boğulanlar oldu. Diğer birlikler de geri çekildi, Emir Hasan bunun bedelini canıyla ödedi.

1112'de Büyük Selçuklu Emirlerinden Mevdud b.Alıntekin'in ordusundan bir kısım akıncılar Keles/Kiraz yöresine girmişler ama Philadelphia (Alaçehir) Valisi Konstantin Gabras'a yenilerek geri çekilmişlerdir. Dağlık iç kesimlere çekilen Türkmenler, vur-kaç taktiği ile Bizans şehirlerini hedef almayı sürdürüyorlardı. 1133'deki akında Türkmenlere denize kadar ulaşmışlardır.

1146'da tekrar Bizans topraklarına giren 24.000 kişilik Türkmen ordusu, Kilbianos'a girdi ve bütün Küçük Menderes Vadisi Türkmenler tarafından ele geçirildi, sahile kadar yaklaşılmıştı ki yeniden harekete geçen Bizans Ordusu Türk birliklerini geri püskürttü.

Üzerinde yaşadığımız Anadolu'nun kapıları, Türkler'e 1071 Malazgirt Zaferi ile kesin olarak açılmış ve 1176 Miryakefalon Zaferi ile de Bizans ve Avrupa Anadolu'nun artık Türk ülkesi olduğu gerçeğini kabul ederek, haritalarında bile Anadolu'yu "TÜRKİYE" olarak göstermeye başlamışlardır.

1176'daki Miryakefalon Zaferi'nden sonra; Bizans'ın Türkleri, özellikle Gediz (Hermos) ve Menderes (Meander) olmak üzere, nehir vadilerinin yukarısında durdurma planları da sona ermiştir. Bunun sonucunda; Anadolu'daki pek çok bölge, yöre, ilçe, bucak, köy, ova, dağ, tepe, ırmak, çay ve derelerin Türkçe adları (Coğrafi adlar), bugün hâlâ bazıları aynı isimlerle bazen de değişime uğrayarak korunmaktadır. Böylece; Anadolu'ya sevk edilen Türkmenler, bu ülkede Orta Asya'da yaşadıkları bölgelere uygun (iklim, vb. olarak) yörelere yerleşmek suretiyle, eski hayat tarzlarını sürdürmüşlerdir. Şimdi bile öyle değil mi? Kırgızistan'dan göçmen olarak gelenler, ülkelerindeki iklimine uygun Van çevresine yerleşmediler mi?

1187'de Şemseddin Bey komutasındaki Türkmen akıncılar, Küçük Menderes Havzası'nı bastı ve binlerce hayvan ve esir alıp geri döndüler. 1208'de yeniden havzaya geldiler ve yağma hareketlerinde bulundular. Bu dönem akınlarının hiçbirisi kalıcı olamadı. Ancak 1304'den sonraki akınlardan sonra Türkmenler Keles/Kiraz yöresinde kalıcı olarak yerleşmeye başladılar.

10.-13.yüzyıllarda Keles/Kiraz yöresi Türkler ile Bizans arasında sık sık el değiştirmiştir. Hatta,13.yüzyıl sonunda, Moğol istilasından sonra, Anadolu Selçuklu Devleti zayıflayınca, Keles/Kiraz ve civarı yine Bizans hâkimiyetine girmişti.

1304'de, Bizans tarafında Türk akınlarına karşı koruma görevi için Sicilya'dan getirtilen paralı askerler olan Katalanların Küçük Menderes Vadisinden çekilmeleri üzerine, vadiyi Türkmenler yeniden işgale başladılar. Emir Menteşe'nin damadı Sasa Bey ile Aydınoğlu Mehmet Bey önceleri birlikte çalışarak, Türkmenlerden oluşan savaşçılarıyla, Küçük Menderes Vadisindeki Bizans ket ve kalelerini fethetmeye giriştiler. Koloe (Keles/Kiraz) Ekim 1304 tarihinde Mehmet Bey tarafından, Pyrgion (Birgi) de Sasa Bey tarafından fethedildi. Keles/Kiraz yöresi 237 yıl Selçuklu hâkimiyetinde kalmıştır.

Aydın Oğlu Beyliği Dönemi (1308-1426)

Muğla yöresinde kurulan Menteşe Beyliği (1261-1425)'nin kurucusu Menteşe Bey'in ölümünden sonra, Keles/Kiraz çevresi, Birgi, Tire ve Ayasuluğ (Selçuk) 1304-1307 yılları arasında Menteşe Bey'in damadı Sasa Bey tarafından yönetilmiştir. Ancak, daha sonra Aydın Oğlu Beyliği'ni kuracak olan Germiyan Beyi subaşı Aydın oğlu Mehmed Bey, 1307'de Sasa Bey'i bir savaşta yenip öldürdükten sonra, Keles/ Kiraz çevresi de Aydın oğlu Mehmed Bey'in yönetimine geçmiştir (1308) ve 118 yıl Aydınoğlu Beyliği'nin egemenliğinde kalmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, "Aydın livasında kasabasız bir kaza dediği Gülşen kazasını anlatmaktadır. Tarihi belgeler incelendiğinde O dönemde Gülşen isimli bir kazanın olmadığı anlaşılmıştır. Evliya Çelebi'nin burada Keles/Kiraz kazası hakkında bilgi vermiş olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Çünkü; Çelebi buradan, kibleye (güneye) doğru üzüm bağları arasında 6 saat yol giderek, "Aydın toprağında 150 akçe şerif kazadır", dediği Balyambolu (Beydağ) kazasına gelmiştir. Beydağ da Keles/Kiraz'a o kadar uzaklıktadır.

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE (1426-1919) KELES/KIRAZ

1426 tarihinde Osmanlı Devleti topraklarına katılan Keles/Kiraz yöresine, ilk defa Türkçe bir isim verilmiştir. Osmanlı döneminde, "Güzel yer" anlamına gelen, "Keles" ismi Kiraz'a verilen ilk Türkçe isimdir. Keles(*varanus*), kelime olarak; hayıtlar içerisinde ve su kenarlarında yaşayan kertenkele (yörede Süleymancık da denilen) cinsinden bir sürüngendir. Çağatay Türkçesi'nde de bir sincap türü demektir.

Keles, Türkçe bir addır. Anadolu Türkçesi'nde kele, boğa/tosun demektir. Keles, Keleş (ya da Kel-As); yiğit, yürekli, korkusuz anlamlarına da gelmektedir. Yer adı olarak Keles; bir Türk ülkesi olan Kazakistan'da 241 kilometre uzunluğunda, Sir Derya ırmağının sağ kolu olan bir nehirdir. Bu nehir, Çimkent şehrinin güneyinde yer alan 3600 km2 yüzölçümlü ve 50.000 nüfuslu bir şehre ismini vermektedir.

Ünlü Türk Seyyahı Evliya Çelebi (1611-1682?), Üçdal Neşriyat tarafından 1985 yılında 10 cilt olarak yayınlanan "Seyahatnâme"de Keles/ Kiraz ile ilişkilendirilebilecek şu satırlar yer almaktadır:“(Aydınöğlü Beyi'nin) Kışlık tahtı idi. Yaylağı hâlâ kuzeyde Bozdağ denilen yüksek dağdır...Aydın Bey oğullarından Mehmet Şahin fethidir...Orhan Gazi zamanında İshak ve Timurtaş Paşa eli ile zapt olmuştur. Aydın Sancağı'nda paşa hasıdır. Üçyüz pâyesiyile şerif kazasıdır.”

1451 yılında Aydın Sancağı kentleri içerisinde, Tire Sancak Merkezi idi. Diğer şehirler Keles'in de bağlı bulunduğu Birgi, Güzelhisar, Sultanhisar, Bozdoğan, Arpaz, Yenişehir, Kestel, Ayasuluğ, İzmir ve Alaşehir idi. Evliya Çelebi bu şehirleri 14 kaza olarak nitelemekte ve bunların isimlerini şöyle sıralamaktadır. Tire, Bayındır, Birgi, Sart, Balyambolu, Kilas/Keles, Güzelhisar, Köşk, Sultanhisarı, Nazilli, Arpaz, Amasya, İnegöl, Alaşehir.

Bu durum, 1583 tarihli 572 sayılı “Aydın Vakıf Defterinde” kayıtlıdır. Keles ile ilgili, “Ayasuluğ Kazası Vakıfları (T.D. 166, 1530 tarihli, s.416-430-431)” içerisinde yer alan “Aydın Oğlu İsa Bey'in Birgi ve Keles'teki camileri ile Birgi'deki Türbe'nin Vakfı” Vakfiyesi'nin orijinal metninde, tablo şeklinde aşağıdaki bilgiler yer almaktadır.

Kariye-i Keles (Keles Köyü)/1530

Hane	Mücerret (Bekâr)	Muaf (Vergi den Muaf)	Muhassıl (Üretici)	Sahibi Berat (Berat Sahibi)	Hatip	İmam	Hasıl (Toplam Gelir) Akçe
96	17	3	3	1	1	1	14.437

İcare-i arazi-i bazar-ı Keles fi sene: 1.000 Akçe
(Keles Pazarı arazisinin kirası)

Çeltük der nehr-i Keles, ziraat olunur (fi sene/Senelik) (Keles Çayı /Küçük Menderes kıyısında tarım yapılan çeltik tarlalarından senelik elde edilen gelirler ve vergiler)				
Resm-i Tabat	Resm-i Kahari	Resm-i Riyaset	Hasıl-ı Ziraat (Tarım Geliri)	Yekünü Mahsül-ü çeltük (Çeltik/Pirinç Üretimi Toplamı)
6.000 Akçe	2.000 Akçe	1.000 Akçe	42.000 Akçe	51.000 Akçe

İcare-i konut ve mağaza-i...der nefsi Keles ki... vardır, fi sene:12.000

Keles Kasabası Pazarındaki odaların ve mağazaların yıllık kirası) Akçe

NOT: Üç Camiye ait vakfın Ayasuluğ/Selçuk Kazasındaki mülklerden gelen para ile birlikte toplam geliri; 95.885 Akçedir. İsa Bey, Keles/Kiraz'daki oldukça mütevazı Camiyi (İsa Bey/Ulu Camii) bizzat inşa ettirmiştir.

Yukarıdaki belgelerden anlaşılacağı gibi Keles Köyü; 96 hanedir ve buradan yılda toplam 14.437 Akçe gelir vergisi alınmaktadır. Küçük Menderes'in Keles kıyılarında Çeltik(Pirinç) ekilmekte ve bu üründen yılda 51.000 Akçe gelir elde edilmektedir. Aynı belgelere göre Keles'te 1530 yılından itibaren Pazar kurulmakta ve o tarihlerde Pazaryerindeki oda ve mağazalardan 12.000 Akçe, tezgâhlar için ayrılan alandan da 1.000 Akçe olmak üzere yıllık toplam 13.000 Akçe gelir elde edilmektedir.

Yukarıda verdiğimiz iki Vakfiye'den alınan bilgilerin ışığında ve aşağıda vermeye devam edeceğimiz bilgiler/belgeleri dikkate alarak rahatlıkla, "Keles/Kiraz 1506-1530 yıllarında Aydın Sancağı Birgi Kazasına bağlı bir köydür." diyebiliriz. 1530 yılında Keles'te 96 Hane bulunmaktadır, yaşayan nüfus sayısı belli değildir. Keles/Kiraz'ın 1530-1811 yılları arasında bucak ve 1811-1867 yılları arasında Kaza Merkezi olduğu görülmektedir. İzmir, 1573 tasrihinden itibaren Sığla Sancağı'na bağlandığı için Keles/Kiraz yöresi de bu sancağa balydı. 1831 Nüfus Sayımı'na göre Keles'in nüfusu 1079 kişidir. 1063 tanesi Müslüman, 15'i reaya ve 1 tanesi de Ermeni'dir.

17.yüzyılda yukarı küçük Menderes Havzasında bulunan kazalar, Birgi, Keles ve Beydağ'dır.

7 Kasım 1864 tarihli Vilayet Nizamnâmesi ile merkezi yine İzmir olmak üzere, yeni Aydın Vilayet 23 Mayıs 1867 tarihinde kurulmuştur. Bu Vilayetin 4 sancağı vardı: İzmir, Aydın, Saruhan ve Menteşe. Merkez Sancağın Sığla olan adı da İzmir olarak değiştirildi. Bu yeni kurulan İzmir Sancağı'na bağlı ilçeler; Bayındır, Çeşme, Foçateyn (Yeni ve Eski Foça), Kuşadası, Menemen, Ödemiş, Tire ve Urla idi. Bu tarihte İzmir Sancağı içinde; 8 ilçe, 9 bucak ve 702 köy yer almaktaydı. Bu Kanun ile Birgi, Keles (Kiraz), Balyambolu (Beydağ) kazalıktan çıkarılarak Ödemiş kazasına bağlı nahiye/bucak durumuna indirilmiştir.

1890 yılında İzmir Merkez Sancağı'nın 10 ilçesi, 19 bucağı (Keles dahil), 704 köyü vardı.

1892 yılında Ödemiş kazasına bağlı Birgi, Beydağ ve Keles adlarıyla 3 bucağın olduğu ve toplam 124 köyünün olduğu anlaşılmaktadır.

1867-1948 yılları arasında nahiye/kasaba olarak kalan Keles, 1948 yılında Kiraz adı ile Kaza/İlçe Merkezi haline yeniden getirilmiştir.

Keles, Osmanlı Devleti Yönetiminde (1426-1922) 497 yıl kalmıştır.

MOLLA HASAN

MURAT BEY

MUSA BEY

KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİNDE KELES/KİRAZ (2 Haziran 1919-1 Eylül 1922):

Kiraz; 2 yıl 3 ay 18 gün Yunan işgali altında kalmıştır.

Keles/Kiraz'ın Yunanlılar Tarafından İlk İşgali(2 Haziran 1919-12 Temmuz 1919): 1 Haziran 1919 tarihinde Ödemiş, Kaymakçı ve Beydağ, 2 Haziran 1919 günü de Birgi ve Keles/Kiraz Yunan işgali altına girmişti.

Keles/Kiraz'ın Yunanlılar Tarafından İkinci İşgali (24 Haziran 1920-1 Eylül 1922)

İlk Yunan işgali, 2 Haziran-12 Temmuz 1919 tarihleri arasında gerçekleşmişti.

24/25 Haziran 1920 gecesi Adagi'de toplanan, insanlar ve zeybek müfrezesi Sökeli Ali Efe komutasında Nazilli'ye gitti. Aynı gece düşman, Balyambolu (Beydağ), Keles(Kiraz)'in doğusuna kadar ilerlemiştir. Bu yörelerin halkı Nazilli, Sarayköy, Karacasu yönüne doğru kaçmaya/göç etmeye

başladılar. 3 Temmuz 1920 de bütün Büyük, küçük Menderes bölgeleri yeniden Yunanlıların eline geçti.

Birinci Yunan işgali 1 ay 11 gün (41) gün sürmüştür. (2 Haziran-12 Temmuz1919)

İkinci Yunan işgali de 2 yıl, 2 ay 7 gün sürmüştür. (24 Haziran 1920-1 Eylül 1922)
Toplam Yunan İşgali süresi 2 yıl 3 ay 18 gündür.

Keles/Kiraz, 12 Temmuz 1919-23 Haziran 1920 tarihleri arasında, işgalden uzak ama endişeli bir bekleyiş ve hazırlık dönemine girmiştir. Bu dönem 11 ay 18 gün sürmüştür.

CUMHURİYET DÖNEMİ

KİRAZ'IN İLÇE OLUŞU:

İzmir, 20 Ocak 1921 tarihinde TBMM tarafından kabul edilerek yürürlüğe konulan, "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Anayasa)"nın 9. Maddesinde yer alan, "*Vilâyetler kazalardan, kazalar da nahiyelerden oluşur*", hükmüne dayanılarak, yönetim yapısı yeniden düzenlenerek; 13 kaza, Keles dâhil 28 nahije ve 225 köyden meydana gelen il merkezi haline getirildi. 1923 yılında da Keles, Adagide, Balyambolu ve Birgi, Ödemiş kazasına bağlı nahiyelerdir. Keles'in bu tarihteki yüzölçümü ise; 254,25 km²'dir. Bu tarihte Keles'e bağlı 31 köy ve merkezin toplam nüfusu 14.999 kişidir. 31 Aralık 2009 tarihi itibarıyla açıklanan rakamlara göre; Kiraz ilçesinin toplam nüfusu 44.436 kişidir. 44.436 kişinin; 22.140 kişisi erkek ve 22.296 kişisi de kadındır. Kiraz İlçe Merkezi'nin toplam nüfusu 8.469 olup 4.073'i erkek ve 4.396'ü de kadındır. Kiraz'a bağlı 52 köyün toplam nüfusu 35.967 kişi olup, bu nüfusun 18.067 kişisi erkek ve 17.900 kişisi de kadındır (Köy isimleri ve detaylı bilgiler Bölüm 3 Yönetim Teşkilatı kısmındadır)

Keles, Cumhuriyet'in ilanı sırasında Ödemiş'e bağlı nahije iken, 1948 yılında Kiraz adı verilerek ilçe yapılmıştır. Her ne hikmetse; Keles adı, kirazının bol olmamasına rağmen, yöre halkı tarafından da hiçbir anlam ifade etmeyen ve hâlen de benimsenememiş olan, Kiraz ismini almış ve böylece de Keles adı, diğer tarihî değeri ve hatırası olan yer adları gibi, tarihe karışmıştır. Ancak, bu tarihe karışma, resmî makamlar ve belgeler nezdindedir. Keles halkı, hiçbir zaman Keles ismini dilinden düşürmemiş ve hâlen de en yaygın olarak Kiraz değil, Keles ismi kullanılmaktadır. Yolunuz bu tarafa düşecek olursa; göreceksiniz ki Ödemiş-Kiraz arasında yolcu taşıyan minibüs şoförleri ve muavinlerinin "Keles, Keles, Keles'e bir kişi!", diyerek müşteri topladıklarını, arada sırada da yeni ismiyle ilçeyi tanıyanlar için , "Keles Kiraz, Keles Kiraz!" diyerek müşteri aradıklarını görebilirsiniz.

KİRAZ YÖRESİNDEKİ TARİHİ YERLER

İlçemizde, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından yapılan inceleme ve araştırma sonucunda; Kaleköy Antik Kent Kalıntısı (Gymnasium ve tonozlar), Hisar Köyü-Asar (Hisar) Kalesi, Çayağzı Köyü-Yapı Kalıntısı, Sarıkaya Köyü Camii, Tekke Türbesi ve Mezarlığı ile Başaran Köyü- Erenler Tepesi Tümülüsü (Kaya Mezarlığı) SİT alanı kapsamına alınmıştır. Ayrıca Yağlar Kalesi, Kayacık Hisar Kalesi, Dokuzlar Yılanlı Kale, Merkezdeki Aydınolu İsa Bey Camii (Ulu Cami), Suludere Camii ve Hamamı, Şemsiler ve Karaburc köylerinde bulunan (Tümülüsler) kral mezarları, Haliller Köyündeki Çeşme, bu köye bağlı Vakıflar Mahallesindeki Türbe ile Cevizli Köyündeki Cami ve Çeşmede önemli eski eserlerdendir.

Eski medeniyetlerin izlerini taşıyan eserler, yöre halkı tarafından zaman zaman izinsiz ve kaçak kazılarla çıkarılmakta ve satılmaktadır. Bazıları da Ödemiş Müzesi'ne teslim edilerek, orada sergilenmektedir.

Kale Antik Kent –Gymnasium (Kaleköy Antik Kent Kalıntıları)

Kaleköy/Antik Kent'teki Gymnasium (Kale), Tonoz (Tolaz) resimlerine bakıldığında rahatça görülecektir ki Kale kalıntılarındaki yarım kavisli tonoz yapı tekniğinin kullanılmış olması, bu eserin Geç Roma/Erken Bizans döneminde yapılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Kaleköy Kent Kalıntılarının büyük bölümü üzerinde, bugünkü modern Kaleköy bulunmaktadır. Kente ait gymnasium (Kale), büyük oranda günümüze kadar sağlam olarak gelebilmiş tek yapıdır. Yerleşim alanının gymnasiumun çevresi ile doğudaki eğimli tepeler ve ova arasında eğimli arazide yoğunlaştığı görülmüştür. Bu alanda gymnasiumun yanı sıra tonozlu yapılar ile temel kalıntılarına rastlanmaktadır. Kente ait nekropol alanının, köy mezarlığının güney yönünde, Kaleköy-Haliller Köy yolu istikametinde yolun iki tarafında geniş bir alana yayıldığı ve bu alanda tahrip edilmiş mezar odalarının bulunduğu görülmektedir. Ayrıca yerleşim alanı ile mezarlık alanı birbiri içine girmiş haldedir.

Kaleköy/Kale Antik Kenti ve çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kururulu (TVKK)'nun 18.02.1999 tarih ve 7780 sayılı kararı ile **II.Derece Sit Alanı** olarak tescil edilmiştir.

Kale Antik Kent -Tonozlar (Tolazlar)

Kale Antik Kenti civarındaki Tonoz (Tolaz) resimleri

Tol: Mimaride, üstü kemer tonozla örtülü bina demektir.

Tonoz: Bir kemer açıklığının devamı suretiyle yapılan kargir (Taş, tuğla, beton, vb. gibi organik olmayan malzeme ile inşa edilmiş her türlü yapı) inşaata denir. Biçimi alttan içbükey olmak üzere taş ya da tuğla ve harçla örülmüş yarım silindirik şeklinde tavan; bir kemerin aralıksız olarak devam etmesi ile meydana gelen örtü. Tonozlar; kavislerinin şekline göre çeşitlidir. En basiti yarım daire kavisinde olan ve beşik tonoz denilen tonozlardır. Romalıların kullandıkları bu şekil tonozlar, Bizanslılarda da kubbe tonoz olarak devam etmiştir.

Tonoz yapı tekniği Doğu'dan ve Türkler'den batıya geçmiştir. Sit Alanı olarak tescillenen Kale Antik Kenti çevresinde yaklaşık 100.000 m² civarındaki alanda, eskiden yüzlerce tonoz yapılar bulunmaktaydı. Şu anda bu tonozlardan 20 kadarı hâlâ ayakta olup, bazıları köylüler tarafından hayvan barınağı, samanlık, vb. olarak kullanılmaktadır. Hele bunlardan bir tanesinin çatı kısmında renkli mozaiklerle yapılmış figürler de vardı. Zamanla doğal sebepler, yağmur, toprak kayması ve

insan tahribatı neticesinde bu güzelim eserler yok olmuştur. Sağlam kalanların mutlaka orijinal şekliyle korunması şarttır. Hatta bu tonozların restore edilerek turizme açılması bile mümkündür.

Hisar Köyü-Asar (Hisar) Kalesi

Kiraz İlçesi Hisar Köyü Köyiçi Mevkiindeki Asar Kalesi surları, köy iskânı içinde kalmış ve birçok yapılar sur duvarlarına yaslanmış durumdadır. Kalenin sur ve burçlarından çoğu yıkılmış olup, ayakta kalabilenler ise kalenin güneybatı kısmında bulunmaktadır. Kalenin iç kısmında yoğun bir yapılar grubu bulunmakta, ayrıca mevcut sur duvarlarını dıştan güney doğu yönünde yapılar çevrelemektedir. Gerek içten gerek dıştan bazı yapılar sur duvarlarına bitişik durumdadır. Kale, kaba ve moloz taşlardan harç kullanılarak inşa edilmiştir. Roma-Bizans dönemi eseri olan Hisar Kalesi, Aydınolu Beyliği ve Osmanlı Devleti dönemlerinde onarım görmüştür K.K.KARARLARI: G.E.E.A.Y.K.'nun 14.11.1981 tarih ve A-3200 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Kiraz Hisar Köyü Asar Kalesi

Başaran Köyü- Erenler Tepesi Tümülüsü (Kaya Mezarlığı):

Kiraz İlçesi, Başaran Köyü sınırları içerisinde Erenler mevkiinde yer almaktadır. Yükselti çevresinde geç döneme ait düzensiz taşlar ile yapılmış mezarlar mevcuttur. Erenler mevkiinde bulunan bu mezarlık ile köy mezarlığının antik devirden bu yana kullanıldığı düşünülmektedir. Mezarlık alanı muhtelif zamanlarda kaçak kazılarla tahrip edilmiştir.

Erenler Tepesi Tümülüsü, Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kururlu (TVKK)'nun 22.07.1999 tarih ve 8077 sayılı kararı ile SİT Alanı olarak tescil edilmiştir.

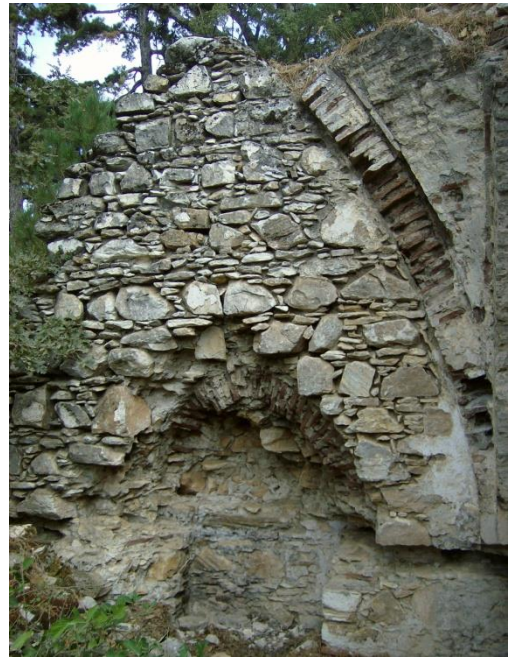
Erenler Tepesi Tümülüsü (Kaya Mezarlığı)

Çayağzı Köyü Tarihî Eserleri (Çayağzı Köyü-Elbi Mahallesi Baratta/Baretta Antik Kenti)

Şimdiki Çayağzı Köyü'ne bağlı Elbi Mahallesi'nin bulunduğu yerdeki antik yerleşimin adı Baratta/Baretta idi. Ön-Türkçe'de, "bar=büyük", "atta=baba,ata" anlamlarına gelmektedir. Baretta/Baradda, "Büyük Ata" anlamına gelir. Daha sonra adı Elbi olarak değişmiştir. "El=halk", "Bi=bey" ve "Elbi=Ülkenin Beyi, Beyin Halkı" gibi anlamlara gelmektedir. Baratta ile Kilbianon (Keles) ovasındaki diğer şehir Keaia birlikte sikke bastırarak kullanmışlardır. Bizans İmparatoru Marcianus'un 451 yılında İstanbul (Kadıköy) 'da topladığı IV.Ruhban Meclisi'ne Baratta (Elbi) Kilisesi'nin papazı da katılmıştır.

Çayağzı Köyü-Yapı Kalıntısı

Moloz taştan yığma teknikte inşa edilmiş yapı kare planlıdır. Üst örtüsü yıkılmış olmakla birlikte, duvardaki izlerden yapının pandantif geçişlere sahip bir kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen dini bir yapı olmalıdır. İzmir II Numaralı KTVKK'nun 26.01.2006 tarih ve 1770 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Çayağzı Köyü-Tekke Türbesi ve Mezarlığı

Osmanlı Dönemi eseridir. Çayağzı Köyü, Tarlabası Mh. Kırtaş Tepe'de yer alır. Dikdörtgen planlı türbe moloz taştan inşa edilmiştir. Ahşap beşik çatısı marsilya kiremit kaplıdır. İçinde moloz taşlarla örülü bir mezar vardır. İçinde türbenin yer aldığı geniş bir alana yayılmış mezarlık, yöre halkı tarafından kutsal bir yer olarak kabul edilmektedir. İzmir II Numaralı KTVKK'nun 26.01.2006 tarih ve 1770 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Haliller Köyü Tarihî Eserleri

Haliller Çeşmesi

Haliller (Halılar) Köyünde kuran Dumanlıoğulları Hüseyin ve İsmail ile Mehmet Ağaların yaptırdığı çeşmenin Vakfiyesi de vardır. Bu vakfiyeye göre; Haliller Çeşmesi, Doğu nişinde yer alan Üçüncü Kitabe'deki bilgilere göre R.1194 (M.1780) yılında yaptırılmıştır.

Çeşmenin Ayrıntılı Tanımı: Depolu, dört yüzlü, kare plân şemasına sahip olan çeşme yüksek bir kaide üzerine inşa edilmiştir. Moloz taştan yapılmış olan çeşme ve büyük ebatlarda olmasından dolayı anıtsal görünümüne sahiptir. Şimdiki durumuna bakarak, meydan çeşmesi özelliğinde olduğu söylenebilir. Çeşme onarıma muhtaçtır.

Üçgen alınlıklı üst örtüye sahip olan çeşmenin bütün cepheleri birbirine benzemektedir. Önce dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olan her cephenin hafif sivri kemer formuna sahip nişleri vardır. İki sıra kemer ile bu nişler daha derine alınmıştır. Kemer başlangıçlarına konulmuş taşlarla, bu kısımlara sütun havası verilmiştir. Çeşme üzerine tuğlalarla kirpi saçak uygulaması yapılmıştır. Aynı zamanda Kuzey ve Güney cephelerinde dikdörtgen çerçevenin üzerine iki sıra halinde tuğla dizilmiştir. Cephelere nişlerin içinde, Alt kısımlarda birer lüle bulunmaktadır. Günümüzde be lüleler yok olmuş, suları da akmamaktadır. Yalnızca Doğu yüzünde bulunan çeşmesi çalışmaktadır.

Çeşmenin üç adet kitabesi bulunmaktadır. Bu panolar nişlerin içine ve orta kısımlarına gömülmüşlerdir. İlk Kitabe; Kuzey nişindedir. Mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmış ve dört sıralıdır. Bu kitabede tarih yoktur. İkinci Kitabe; Batı nişi içindedir, yine mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır ve dört sıralıdır. Altta tarih yazılıdır ama okunabilecek kadar net değildir.

Üçüncü Kitabe; Doğu nişindedir. Kabartma tekniğiyle yazılmıştır ve üzerine R.1194 (M.1780) tarihi yazılıdır.

Haliller Çeşmesi

Haliller Köyü Vakıflar Mahallesi Türbesi

Vakıflar Türbesi

Bu türbenin kimin adına yaptırıldığı henüz tespit edilememiştir. Vakıflar Mahallesindeki türbe ile ilgili değişik efsaneler uydurulmuşsa da bu türbenin de Kara Halil Bey'e ait olması daha güçlü bir ihtimaldir.

Kiraz Merkez İsa Bey (Ulu) Camii

Kiraz İsa Bey (Ulu) Camii

İsa Bey Camii/Kiraz Ulu Cami: Aydınolu Beyi İsa Bey tarafında yaptırılmıştır. İsa Bey, Aydınolu Beyi olarak 1360-1390 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bu caminin tam olarak tarihi bilinmemektedir. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki İsa Bey Camii, Aydınolu İsa Bey'in yaptırdığı üç camiden biridir. Diğer ikisi Tire ve Selçuk'tadır.

Cevizli Köyü Tarihî Eserleri (Selçuklu Dönemi Eseri)

Cevizli Köyü Çeşmesi

Cevizli Köyü Camii ve Minaresi

Suludere Köyü Tarihî Eserleri

Suludere'de Anadolu Selçuklu Devleti döneminden kalma cami, medrese, çeşme ve hamam bulunmaktaydı. Ancak, şu anda sadece Camii ve Çeşme ayakta kalabilmiş. Medrese yıkılmış, yerine şimdi (kullanılmayan) ilkokul binası inşa edilmiş. Yolun karşısındaki hamam da harabe halde; çatısı çökmüş, duvarlarının bir kısmı yıkılmış, içinde incir ağacı bitmiş. Söylenildiğine göre; hamam elden geçirilecek, çevre düzenlemesi yapılacak ve ışıklandırılacakmış

Suludere Köyü Camii

Suludere Çeşmesi

Suludere Köyü Selçuklu Hamam kalıntısı

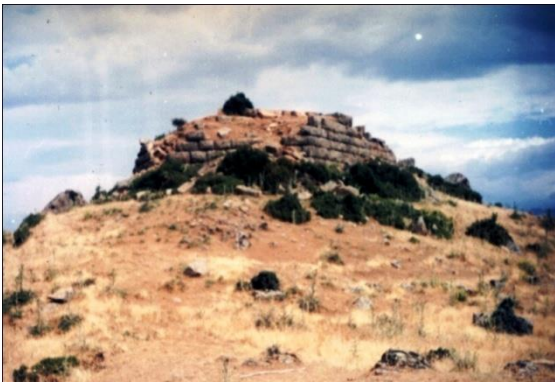
Sarıkaya Köyü Camii:

Osmanlı Dönemi eseridir. Hayırseverlerden Hacı Mehmet Efendioğlu Hasan tarafından R.1309-M.1893 tarihinde yaptırılmıştır. Kare planlı camii, alaturka kiremit kaplamalı ve kırma ahşap çatılı ve geniş ahşap saçaklıdır. Ahşap dikmelerin birbirine yuvarlak kemerlerle bağlı olduğu ve ahşap çatı ile örtülü son cemaat yerine sahiptir. Son cemaat yerinin doğu yönü duvarla kapalı iken, batı yönü açık bırakılmıştır. Bitkisel ve geometrik motiflere sahip ahşap giriş kapısı dikkat çekicidir. Niş şeklindeki mihrabı oldukça sade bırakılmıştır. Ahşap minberi de sadedir. Tavanı ahşap kaplamalı olup, geometrik motiflerle bezenmiştir. Sarıkaya Köyü, Tarlabası Mevkii'de yer alır. İzmir II Numaralı KTVKK'nun 26.01.2006 tarih ve 1770 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Sarıkaya Köyü Camii

Yağlar Köyü Kalesi

KİRAZ'DA VAKFİYESİ BULUNAN ESERLER

(208 Nolu Vakıf Defteri'ne Göre,17.-20.Yüzyıllar Arasındaki Eserler)

İnşa Tarihi Belli Olan Eserler:

1-**Çömlekçi Köyündeki** Mescid-i Şerif (R.1310-M.1894)

2-**Haliller Köyü/Dumanlıoğulları Hüseyin ve İsmail'in ve Mehmet Ağaların yaptırdığı Haliller Çeşmesi**(R.1339-M.1923) Bazı kaynaklarda tarih olarak R.1193-M.1777 de geçmektedir.

3-**Ören Köyünde Kabak Halil Oğlu Mehmet Efendi oğlu Mustafa'nın yaptırdığı Cami-i Şerif.** (R.1296-M.1878)

4-**Sarıkaya Köyündeki hayırseverlerden Hacı Mehmet Efendi oğlu Hasan'ın yaptırdığı Mescid-i Şerifi.** (R.1309-M.1893)

5-**Yağlar Köyünde yeniden inşa edilen Cami-i Şerif** (R.1331-M.1915)

İnşa Tarihi Belli Olmayan Eserler

1- **Akkeçili Köyü/Mahalle halkının yardımlarıyla yeniden yaptırılan Cami**

2- **Bakası Köyü/ Ebubekir Efendi Camii**

3- **Çatak Köyü Camii**

4- **Elbi Köyü Camii.**

5- **Elbi Köyü/Hacı Süleyman Ağa Oğlu Mehmed'in yaptırdığı Cami ve Muallimhani.**

6- **Gedik Köyü Cami.**

7- **Haliller Köyü/ Hasan Kethüdâ Camii**

8- **İğdeli Köyü/Abdullah Oulu Ali Camii**

9- **Kadınderesi Köyü/ Çalık Mahallesinde Kara İsmail Oğlu Hüseyin Camii**

10- **Kadınderesi Köyü/Dokuzlar mahallesinde yaptırılan Cami**

11- **Karaburç Köyü/Hacı Süleyman Oğlu Hasan Cami.**

12- **Karaburç Köyü/Hamitzâde Osman Efendi tarafından yaptırılan medrese (okul).**

13- **Keles/Kiraz Aydınoglu İsa Bey'in yaptırdığı İsa Bey Cami (Ulu Cami)**

14- **Keles/Kiraz Gazi İsa Bey vakfi.**

15- **Saçlı Köyü Camii.**

16- **Şamend(Şemetler) Köyü Mescidi.**

17- **Sarıpınar Köyü/Halkın yardımlarıyla yeniden yaptırılan Camii.**

18- **Sarısu Köyü/Yeniden yaptırılan Ozan Camii.**

19- **Sırımlı Köyü Cami.**

20- **Suludere Köyü Camii.**

21- **Umurcalı Köyü Camii.**

22- **Umurköy/Tombullar Mahallesi Mescidi.**

23- **Yeniköy/ Yeniden yaptırılan Cami.**

Doğal Güzellikler ve Mesire Yerleri:

Kiraz'ı çevreleyen dağların eteklerinde ve özellikle Bozdağ'dan inen Küçük Menderes nehri akış alanında çeşitli şelaleler oluşturmaktadır. Bunlardan en önemlisi Çatak Şelalesi'dir. Yine bu nehrin çevresinde soğuk ve bol sularıyla ünlü piknik ve mesire alanları yer almaktadır. Çavuş Dağı eteklerinde ve Çavuşun Düzünde de doğa harikası mesire ve piknik alanları vardır. Eskiden, Çavuşun Düzünde, Karpuz Çatlatan veya Karpuz Kaldıran diye adlandırılan çok soğuk su kaynakları bulunmaktaydı. Su o kadar soğuktu ki karpuzu içine atar atmaz ani sıcaklık değişimiyle hemen patlayıverirdi. Ancak, bu soğuk su kaynağı şu anda kaybolmuş ya da suyu çok azalmıştır. Yine Umurcalı Köyü'nün alt kısmında 3-4 su motorunun bile dindiremediği çok güçlü su kaynağı vardı, o da maalesef küresel ısınmanın azizliğine uğramış ve kurumuştur.

Kış ve ilkbaharda kar eksik olmayan Bozdağ da bir doğa harikasıdır. Çavuş Dağı, Dokuzlar, Ovacık, Emenler, Altınoluk, Cevizli, Tekke, Ozan, Karakoyun Yaylaları da görülmeye değer mesire ve piknik alanlarından bazılarıdır.

Kiraz Çatak Köyü Şelâlesi

Küçük Menderes Vadisi ve Bozdağ

Dokuzlar Yaylası

Küçük Menderes'ten Bozdağ'a Gece

Kaynak: İZMİR İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ